

PIIRTEITÄ OULUN OPPIKOULUOLOISTA
1822—1843.

Kustaa Hautala.

I. SUOMEN KOULULAITOKSEN TILA
1800-LUVUN ALUSSA.

18. vuosisadan lopussa ja viime vuosisadan alussa virisi maassamme vilkas harrastus kasvatusopillisiin kysymyksiin. Tämä harrastus oli Henrik Gabriel Porthanin ansiota. Hän luennoi yliopistossa kotiopettajiksi aikoville, mutta tästä hänen opetuksestaan koitui hyötyä koko Suomen opettajakunnalle. Useimmat oppikoulujen opettajista toimivat näet, ennen kuin pääsivät vakinaisiin virkoihinsa, kotiopettajina. Porthanin katsantotavassa olivat nähtävissä kaikki aikakauden kasvatusopilliset pohjavirtaukset. Hän ei seurannut itsetiedottomasti mitään kasvatusopillista suuntaa, vaan omaksui eri virtauksista kaiken käyttökelpoisen aineksen. Antiikin harrastus saattoi hänet kuitenkin kallistumaan lähemmäksi uushumanistien aatteita, joitten päämääränä oli uudistaa vanha latinakoulu panemalla painoa kasvatuksen kehittävään puoleen. Tämä suunta haki uudistavaa voimaa antiikista. Tosin sen kannattajat pitivät tarpeellisena reaaliaineiden opetusta käytännöllisille aloille aikoville, vieläpä monet heistä toimivat sangen innokkaasti tähän suuntaan. Mutta kuitenkin he pitivät latinaa akateemisen sivistyksen perustana ja kielsivät siis reaaliaineilta pohjasivistyksen merkityksen. Mutta sangen useissa kysymyksissä Porthan asettui myöskin filantropinistien kannalle, joitten aatteet perustuivat osittain Rousseauin ajatuksiin ja osittain saksala-

laisiin valistusharrastuksiin. Heidän mielestään tuli kasvatuksen kohdistua ihmiseen kokonaisuudessaan. Sen tuli huolehtia sekä ruumiin että hengen kehityksestä. Sitä paitsi oli koulun tarjottava kaikille kelpaavaa sivistystä. Filantropinistien tavoin Porthan vaati kiinnittämään huomiota oppilaiden terveyteen.¹ Hänen periaatteenaan oli kasvattaa ihminen hyödyttämään lähimmäisiään², hän ei siis hyväksynyt uushumanistien periaatetta, ettei kasvatuksessa saisi ottaa hyötynäkökohtia huomioon. Hän arveli kasvatuksella olevan suuren vaikutuksen ihmishengen muodostukseen, mutta toisaalta hän ei kieltänyt ihmisen luontaisten taipumusten arvoa.³ Porthan arveli, että ylioppilaalla tuli olla sellainen alkeissivistys kuin käytännöllisille aloille aikovilla oli. Ehdottomasti heidän piti ymmärtää latinaa sekä saksaa ja ranskaa. Teologin tulee osata saksaa, kreikkaa ja hepreaa, lääkäriksi aikovan saksaa, ranskaa ja englantia.⁴ Yleisen sivistyksen varsinaisena pohjana oli Porthanin mielestä kuitenkin latinan kielen taito ja latinankielisten kirjailijain tunteminen. Hän puolsi innokkaasti latinan taidon voimistamista ylioppilasnuorison keskuudessa. Tuollaisen laajan humanistisen sivistyksen tuli edistää ammattimiesten työskentelyä eri aloilla.⁵ Mitä taas opetukseen tulee, vaati Porthan, ettei opettajan tule antaa mitään sellaisia aatteita, jotka eivät ennakolta ole yhteydessä oppilaiden tietopiirin kanssa. Tiedot on ensin annettava havainnollisten esimerkkien muodossa ja vasta sitten siirryttävä abstraktisiin käsitteisiin. Huomaamme siis Porthanin katsantotavan saaneen vaikutteita molemmilta kasvatuseräiltä suunnilta.⁶ Näillä hänen aatteillaan oli valtava vaikutus viime vuosisadan alkupuolella maamme oppikoulujen opettajiin.

Toinen innokas tämän aikakauden koulumies oli Jaakko

¹ *Leinberg*, Handlingar III, s. 367 § 2.

² *G. Palander*, Henrik Gabriel Porthan yliopiston opettajana, s. 22.

³ *Sama*, s. 23.

⁴ *Sama*, s. 23.

⁵ *Sama*, s. 29. Olihan siihen aikaan tieteellinen kirjallisuus suureksi osaksi latinankielistä.

⁶ *Sama*, s. 35.

Tengström, joka toimi Turun piispana vuosina 1803—32 sekä yliopiston sijaiskanslerina 1803—17. Hän oli Porthanin oppilaita, ja häneen olivat syöpyneet uushumanistiset aatteet samoin filantropinistisin vivahduksin kuin Porthaniinkin. Tengström toimi innokkaasti siihen suuntaan, että oppikoulujen alimmasta luokasta, apologistiluokasta, muodostettaisiin erikoinen porvarikoulua muistuttava oppilaitos. Siinä tarkoituksessa hän lisäsi Turun katedraalikouluun apologistiluokan lisäksi ns. kollehtorin luokan, johon siirtyivät usein apologistiluokalta ne, jotka aikoivat antautua käytännöllisille aloille. Apologistiluokka ja kollehtorin luokka muodostivat yhdessä jonkinlaisen reaalioppilaitoksen. Nämä pyrintöt olivat esimerkkinä muille Suomen koulumiehille.

Opettajain ammattitason kohottamisessa toimi Tengström innokkaasti. Tässä tarkoituksessa hän perusti Turkuun 1806 opettajaseminaarin, joka oli toiminnassa parikymmentä vuotta. Vielä 1824 ehti siinä suorittaa opettajatutkinnon kahta vuotta aikaisemmin Oulun triviaalikoulusta päässyt Juhana Wilhelm Snellman.¹ Syynä tämän laitoksen lakkauttamiseen oli laimentunut harrastus kasvatustieteisiin kysymyksiin. Tällä alalla ei ollut enää vaikuttamassa sellaista suurta miestä kuin Porthan oli ollut. Arveltiin, että sellainen henkilö, joka on hyvin tiedokas, on myöskin paras opettaja. Vielä ankarampi isku koululaitokselle oli kasvatustieteen professoriviran lakkauttaminen yliopistossa 1822. Tämän jälkeen laiminlyötiin opettajain ammattikasvatus maassamme.

Oli olemassa myöskin muita tekijöitä, jotka heikensivät opetuslaitoksen toimintamahdollisuuksia. Itse koululaitos oli vanhanaikaisella kannalla. Vuoden 1724 koululaki oli pysyttänyt sen ohjelmistossa etualalla uskonpuhdistuksen koululaitokselle antaman henkisen perinnön, teologis-humanistisen pyrinnön. Siitä johtui, että juuri klassillinen latina sekä Uuden Testamentin kreikka ja heprea olivat oppiaineita, joita eniten luettiin. Mutta kehityksen yhä mennessä

¹ *Pärssinen*, Kasvatustieteelliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801—1843, s. 61.

eteenpäin ei tällainen yksipuolinen koulusivistys voinut enää tyydyttää. Yksityiset koulumiehet, kuten juuri Porthan ja Tengström, saivat tosin aikaan toiminnallaan parannuksia.

Koululaitos pysyi vanhanaikaisena, kun valtio ei tarttunut koulu-uudistukseen käsiksi. Ruotsin koululaitos uudistettiin 1807, jolloin siellä astui voimaan uusi koululaki, mutta sitä ei ehditty soveltaa Suomen opetuslaitokseen ennen 1808—09 sotaa. Vasta vuoden 1843 koululaki muutti maamme koululaitoksen paremmin ajan vaatimuksia vastaavaksi. Vuoden 1724 laki myönsi niille papeille, jotka aikoivat opettajiksi, opettajanaoloajalta kaksinkertaiset virkavuodet. Tästä johdettiin, ettei useillakaan opettajantoimeen ryhtyneillä ollut kutsusta kasvattajan työhön. He hakivat pappisvirkaa heti, kun olivat vain saaneet tarpeeksi virkavuosia. Tämä seikka alensi tietysti opettajain ammatillista tasoa.

Pahimpia epäkohtia koululaitoksessa oli kenties opettajain huono palkkaus. Teinirahoja olivat koulupojat keskiajalta saakka keränneet laulumatkoillaan, mutta vuonna 1780 kiellettiin kuitenkin teinikulku. Valtion viranomaiset keräsivät siitä lähtien teiniveron, jota maksettiin savuluvun mukaan. Vuoden 1780 asetuksesta oli seurauksena, etteivät opettajat saaneet teinirahojaan niin säännöllisesti kuin aikaisemmin. Ennen olivat koulupojat houkutelleet laullaan talonpoikia antamaan enemmän kuin laki määräsi. Nyt ei tahdottu saada kokoon edes lain säättämää summaa.

Nämä monet syyt aiheuttivat sen, ettei koulu voinut tyydyttää ajan vaatimuksia. Sitä, mitä ei koulu kyennyt antamaan, hankittiin kotiopetuksella. 1820- ja 1830-luvulla kuokoisti Suomessa yksityisopetus mitä suurimmassa määrässä. Niinpä kiertokirjeessään maaliskuun 6. päivänä 1833 määräsi tuomiokapituli, että triviaalikoulujen rehtorien oli lähetettävä luettelo jokaisen lukukauden alussa, keskivaiheilla ja lopussa niistä oppilaista, jotka ovat eronneet. Tuomiokapituli halusi estää näiden oppilaiden pääsyä korkeampiin oppilaitoksiin.¹

¹ Cons. cl. cirkulärbref 8, s. 638.

Tästä ei ollut apua. Yksityisopetus kukoisti niin kuin ennenkin. Niinpä vuosina 1828—37 oli yliopiston matrikkeliin kirjoitetusta 1133 ylioppilaasta 689 eli 60.8 % nauttinut yksityisopetusta.¹

Kaikista näistä kouluelämässä havaittavista ilmiöistä oli osallisena myöskin Oulun triviaalikoulu, vaikkakin ne olosuhteet, joissa koulu toimi, antoivat sille usein toisenlaisen sävyn.

II. OULUN TRIVIAALIKOULU VUOTEEN 1822.

Ne luontaiset edellytykset, jotka Oululla oli muodostua Pohjois-Suomen suurimmaksi asutuskeskukseksi, oli sillä myöskin tulla sen sivistyskeskukseksi ja koulukaupungiksi. Jo niihin aikoihin, jolloin Oulun kaupunki sai kaupunginoikeudet, ryhdyttiin siellä puuhaamaan paikkakunnalle koulua. Sellainen laitos saatiinkin aikaan 1611. Tosin uusi koulu oli vain pedagogio, jonka tehtävänä oli antaa opetuksen ensimmäisiä alkeita. On luonnollista, ettei tällainen oppilaitos voinut ajan pitkään tyydyttää koko Pohjois-Suomen sivistystarvetta. Sen johdosta koulu laajennettiin vuonna 1682 triviaalikouluksi. Sitten jatkui koulun toiminta tasaisena aina vuoteen 1822 saakka, jolloin toukokuun 23. päivää vasten yöllä paloi koko Oulun kaupunki samoin kuin sen koulutalokin poroksi. Rakennus oli valmistunut vuonna 1817, ja se oli siis ehtinyt olla käytännössä vain viisi vuotta.

III. OULUN PALON AIHEUTTAMAT MUUTOKSET KOULUOLOISSA 1822—31.

1. *Koulun muutto Raaheen.*

Pian palon jälkeen ryhtyivät Oulun porvarit toimenpiteisiin tehdäkseen koulun toiminnan mahdolliseksi. Tuhoutuneessa kaupungissa ei ollut kuitenkaan sopivia huoneis-

¹ *Jäntere*, Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä, s. 108.

toja tarkoitusta varten, eikä ollut toiveita saada edes lähiaikoina koulua varten uutta taloa, sillä kaupungin porvareilla oli palon jälkeisinä vuosina yllin kyllin työtä omien palaneitten kotiensa uudelleen rakentamisessa. Samoin oli kiireesti tehtävä pappila sekä useita yleisiä rakennuksia. Näinä aikoina tehdyt asiakirjat kuvastavat koulun huonoa asemaa.

Muutamia kuukausia tulipalon jälkeen anoi Turun tuomio-
kapituli, että koulu siirrettäisiin Raaheen siitä syystä, että palo oli tehnyt mahdottomaksi koulun alkamisen syksyllä. Sieltä koulu oli muutettava takaisin niin pian kuin Oulun kaupunki saataisiin kuntoon. Kirjelmässä valitettiin sitä, että opettajat olivat tulipalossa kärsineet suuria vahinkoja. Niinpä rehtori oli asunut aivan sen talon lähellä, josta tuli oli saanut alkunsa. Opettajain oli saatava korvausta menetyksistään siten, että heille maksettaisiin runsaat muuttokustannusmaksut sekä korotettaisiin palkkoja 50 prosentilla siltä ajalta, jonka he joutuivat olemaan Raahessa. Tämä toimenpide olisi sitäkin tärkeämpi, koska opettajat joutuvat maksamaan pienemmässä kaupungissa suurempia vuokria kuin Oulussa.¹

Eräässä kirjelmässä valittivat Oulun asukkaat, että heidän asemansa tulisi vieläkin onnettomammaksi, jos heidän lapsensa jäisivät vaille opetusta. Koulu oli siirrettävä Raaheen, mutta heidän oli päästävä maksamasta muuttokustannuksia. Sitä vastoin oli apologistiluokan jäätävä Ouluun. Sen opettajalle kyllä voitaisiin hankkia kaupungista asunto. Jos luokan olisi kaikesta huolimatta seurattava muita luokkia Raaheen, olisi suotava, että Raahen pedagogio siirrettäisiin Ouluun.² Oululaiset pelkäsivät nähtävästi, että heidän kaupunkinsa jäisi muutamiksi vuosiksi ilman alempaakin oppilaitosta,

¹ Senaatin kirjediaario 1822, n:o 14/196, tk:n kirje keisarille 6/6 1822 (V. A.).

² Senaatin kirjediaario 1822 n:o 93/139 (V. A.). Alma Söderhjelmin teoksen Brahestad 1649—1899 mukaan lähdemerkintä B. D. 1822 14/196.

jollaisena tämä luokka oli. Siinä kävi koulua kaupungin köyhiin kansanluokkiin kuuluvia oppilaita, joilla ei tietenkään ollut varaa mennä Raahen kouluun. Tästä syystä oli erittäinkin tämän luokan jäänti Ouluun sangen tärkeä.

Asian johdosta käännyttiin sekä maaherranviraston että tuomiokapitulin puoleen. Edellinen oli sitä mieltä, ettei muuttokustannuksia tarvitsisi kummankaan kaupungin asukkaiden suorittaa, sillä Oulun porvarit olivat siinä määrin kärkeineet palosta, ettei heitä olisi enää rasitettava uusilla menoilla. Myöskään raahelaiset eivät olisi velvolliset suorittamaan näitä kustannuksia. Sen vuoksi, että koulusta koitua hyöty tulisi vain pienen väestöryhmän hyväksi, ei myöskään valtio olisi velvollinen kustantamaan muuttoa. Maaherranvirasto oli sitä mieltä, että muuttorehat oli saatava niistä varoista, jotka Oulun kaupunki suorittaisi Turun akatemian rakennusrahastoon ulkomaille viemistään tavaroista. Kirjelmässä huomautettiin, miten suuresti Oulu oli viennillään kartuttanut mainittua rahastoa. Virasto ei kannattanut apologistiluokan siirtämistä Raahen, sillä mainitun luokan oppilaat olivat enimmäkseen kotoisin Oulusta tai aivan lähiympäristöstä, ja muutto aiheuttaisi opettajalle melkoisia hankaluuksia. Sen sijaan saattaisivat ne oppilaat, jotka olivat kotoisin Raahesta tai maalta, harjoittaa lukujaan Raahen pedagogiossa, jonka lukuohjelma ei poikennut paljonkaan apologistiluokan kurssista.¹

Tuomiokapituli ei sen sijaan kannattanut apologistiluokan pysyttämistä Oulussa. Se vetosi siihen, että apologistin oli annettava laskennon opetusta myöskin rehtorin ja konrehtorin luokilla. Tämän johdosta hänen oli oltava siellä, missä koulukin oli. Myöskään ei tuomiokapituli kannattanut pedagogion muuttamista Ouluun, sillä Raahen koulun opettajaa ei voisi pakottaa muuttamaan virkapaikastaan. Siinä ta-

¹ Oulun läänin maaherran vir. kirjekonsepteja kuv. kirje sen. tal. osastolle 17. p:nä elok. 1822 (O. M. A.). Alma Söderhjelmin teoksessa Brahestad 1649—1899 on lähdeviittaus B. D. 1822 14/196 (V. A.). Asiakirja on Valtion Arkistossa merkintään B. D. 1822 93/139.

pauksessa, ettei Oulun kaupunki voisi olla ilman sellaista oppilaitosta, jossa annettaisiin opetusta kaupungin alaluokan lapsille, olisi kaupunkiin otettava väliaikainen opettaja, joka saisi 15 jyvätynnyrin suuruisen vuosipalkan ja kaupunki varaisi hänelle vapaan asunnon.¹

Raahessakin pohdittiin koulun muuttokysymystä. Joulukuun 6. p:nä 1822 pidetyssä kokouksessa päästiin sielläkin koulun siirtämisen suhteen myönteisiin tuloksiin. Kokouksen pöytäkirjassa huomautetaan kaupungin toipuneen siinä määrin vuoden 1810 palosta, että se voisi ottaa vastaan triviaalikoulun. Kuitenkaan ei ollut ehditty vielä rakentaa niin suurta taloa, jossa koko koulu voisi pitää lukuharjoituksiaan. Näin ollen niitä täytyisi pitää osittain sitä varten vuokratuissa huoneissa ja osittain taas opettajain asunnoissa. Tilaisuudessa ilmoitti neuvosmies Anders Hedmanson vuokraavansa kolmannen korttelin talosta numero 113 koulua varten kaksi suurta salia, joissa saisi rehtorin, konrehtorin ja collega superiorin luokka pitää lukuharjoituksiaan. Vuokrasopimus tehtiin vuoden 1823 alusta lukien kahdeksi vuodeksi ja vuokrasummaksi sovittiin 200 seteliruplaa vuodessa. Sen sijaan collega inferiorin ja apologistiluokka toimivat asianomaisten opettajain asunnoissa.²

Tämän jälkeen siirrettiin Oulun triviaalikoulu Raahen. Opettajille annettiin 6 kuukauden palkkaa vastaava muuttoapu ja vuokrat rahat yleisistä varoista.³ Oppilaitos oli ollut suljettuna koko syyslukukauden vuonna 1822 ja aloitti helmikuun 1. päivänä 1823 uudelleen toimintansa. Koulun tila ei ollut suinkaan hyvä, sillä Oulun palossa oli sen irtaimisto tuhoutunut, eikä sillä ollut varaa ostaa uutta. Tämän johdosta kääntyi rehtori Höckert Raahen maistraatin puoleen pyytäen, että tämä ottaisi maksaakseen raatimies

¹ Lähdeviittaus Alma Söderhjelmin teoksessa B. D. 1822 14/196 (V. A.). Oikea lähdemerkintä on B. D. 1822 93/139 (V. A.).

² Senaatin kirjediaario 1822 n:o 131/143, Raahen maistr. pöytäk. 6. p:nä jouluk. 1822 (V. A.).

³ Senaatin kirjediaario 1822 n:o 93/139 (V. A.).

Hedmansonin esittämän 143.4 riksin suuruisen lasķun koulun irtaimistosta. Kun koulu muutetaan takaisin Ouluun, saisi kaupunki myydä kaluston omaan laskuunsa. Hän pyysi kaupunkia suostumaan pyyntöönsä sitäkin suuremmalla syyllä, kun koulun aikaisempi kalusto oli Oulun porvariston hankkima ja koululle lahjoittama. Se oli ollut sitä paitsi hieno ja täydellinen. Jos koulunuoriso joutuisi kustantamaan kaluston, niin tulisivat oppilaiden kesken jaetut makset sängen tuntuiksi, erittäinkin kun osa heistä on köyhiä ja kotoisin kaukaisilta seuduilta.¹

Maistraatti suostui luultavasti rehtori Höckertin pyyntöön siitä päättäen, että koulun siirtyessä pois Raahesta sen kalusto myytiin huutokaupalla kaupungin laskuun.²

2. *Triviaalikoulun siirtäminen takaisin Ouluun.*

Vain lyhyen ajan viipyi triviaalikoulu Raahessa. Jo vuoden 1826 lopussa anoivat Oulun asukkaat, että oppilaitos siirrettäisiin takaisin Ouluun. He arvelivat voivansa jo seuraavan vuoden alusta lukien vuokrata koulun opettajille huoneita. Tällä tavoin voitaisiin hankkia monelle varattomalle vuokratuloja ja siten helpottaa heidän rakennustoimintaansa. Sen lisäksi eivät köyhät oululaiset saattaneet lähettää poikiaan Raahen kouluun, jossa kaikki oli kalliimpaa kuin Oulussa. Sen lisäksi oli Oulun nuoriso ollut neljän vuoden aikana vailla kaikkea koulusivistystä. On huomattava, että Oulu oli asukaslukunsa puolesta kolmas Suomen kaupungeista. Koko läänin nuoriso oli tottunut vanhastaan käyttämään hyväkseen Oulun oppilaitosta. Oululaiset vetosivat numerotietoihin, jotka valaisevat oppilaitten kotipaikkoja näinä vuosina.

¹ Tal. pöytäk. 1823 (R. K. A.).

² Lähdeviittaus Alma Söderhjelmin teoksessa tal. pöytäk. tammik. 29. p:nä 1827 (R. K. A.).

Vuosi	Oppil.	Oulusta	Raahesta	Apol. l.	Oulusta	Raahesta
1822	180	95	10	38	28	10
1823	113	31	12	7	—	7
1824	116	30	22	13	2	11
1825	108	22	20	13	2	11
1826	122	25	27	17	2	15

Seurauksena tästä olikin, että keisari antoi 17. päivänä¹ lokakuuta 1826 luvan muuttaa koulun jälleen Ouluun, jossa se sitten sai olla vuokrahuoneissa, kunnes sitä varten valmistui koulutalo 1831.

3. Uuden koulutalon rakentaminen.

On luonnollista, että oululaiset ryhtyivät kohta palon jälkeen toimenpiteisiin saadakseen kaupunkiin mahdollisimman pian koulutalon. Kaupunki oli kuitenkin tulipalossa siinä määrin kärsinyt, ettei se katsonut voivansa omin varoinsa rakentaa koulua. Maistraatti huomautti, että kaupunki joutuisi suureen velkaan, jos sen pitäisi yksin kustantaa tämä rakennustyö. Kaupungin puolesta oli tehty kyllin paljon, kun se uhrasi koulun hyväksi ne 12 015 ruplaa, jonka summan se oli saanut palovakuutusyhtiöltä korvauksena palaneesta koulutalosta. Maistraatti vetosi siihen, että valtio oli muuallakin teettänyt oppilaitoksia varten rakennuksia omin varoinsa. Kokouksessa huomautettiin, että köyhäin kaupunkilaisten oli ensin rakennettava omat asuntonsa sekä sitten pappila ja talo koulun rehtorille. Sitä paitsi kaupungin oli rakennettava raatihuone ja köyhäntalo. Päätettiin anoa keisarilta, että kaupunki vapautettaisiin koulutalon teettämisestä. Sen sijaan kaupunki sitoutui pitämään kunnossa tulevan koulutalon.² Keisari suostuikin anomukseen ja kehoitti kaupungin porvareita lähettämään piirustukset vahvistettavaksi. Ne tilattiin yli-intendentti C. L. Engeliltä. Koulutalon kustannusarvio oli 24 493 seteliruplaa 91 ko-

¹ Senaatin kirjediaario 1826 n:o 92/175 (V. A.).

² Maistr. pöytäk. 15. p:nä tammik. 1823 (O. K. A.).

peekkaa.¹ Mutta kaupungin oli rakennettava rehtorille virkatalo, kuten oli ollut asian laita jo menneistä ajoista alkaen. Tässäkin suhteessa kaupunki halusi säästää. Päästäkseen vähemmillä menoilla se anoi hallitukselta, että koulutalo tehtäisiin kaksikerroksiseksi ja että siihen tulisi myöskin rehtorin asunto. Yläkerta tehtäisiin kaupungin kustannuksella.² Nähtävästi oli näihin aikoihin kysymystä myöskin rehtorille tulevain huoneiden luvun vähentämisestä. Samoin näyttää olleen kaupungin porvariston ja rehtorin välillä erimielisyyttä siitä, mihin kerrokseen rehtori tulee asumaan ja mihin sijoitetaan koulu. Rehtori halusi mieluummin asua yläkerrassa, mutta maistraatti oli kokonaan toista mieltä. Rehtori näyttää suhtautuneen sängen kylmäkiskoisesti siihen hankkeeseen, että hänen oli muutettava koulutaloon asumaan.

Maistraatti oli ehdottanut koulutaloon tehtäväksi rehtoria varten yhden salin, kaksi kamaria, yhden eteiskamarin ja keittiön. Samaan kerrokseen olisi varattava huoneita kaupungin maistraattia varten. Rehtorin asunto tulisi alakertaan.³

Rehtori Appelgren lähetti asuntokysymyksen johdosta hallitukselle kirjelmän, jossa hän lausuu ihmettelynsä sen johdosta, että hänen asuntoetujaan halutaan supistaa. Hänen edeltäjälleen kaupunki oli rakennuttanut virkakartanon, jossa oli tavallinen päärakennus (Caracters Byggning). Sen toisessa päässä oli ullakkokamari. Taloon oli kuulunut sitä paitsi kellari, panimo- ja leipomotupa (Brygg- och Bagar Stuga), viljapuoti (Spanmåls Bod), ruoka-aitta (visthus), halkovaja, talli, navetta ja heinälato. Hän toivoi, että kaupunki antaisi hänelle samat edut, mitkä olivat kuuluneet

¹ Senaatin kirjediaario 1827 n:o 32/170 (V. A.). Kustannusarvio on säilynyt, mutta piirustuksia ei ole.

² Senaatin kirjediaario 1826 n:o 93/176 (V. A.). Varsinaista kirjelmää ei löytynyt arkistosta siitä syystä, että se oli joutunut jonkin muun asiakirjan yhteyteen.

³ Senaatin kirjediaario 1827 n:o 32/170, maistr. kirjelmä hallitukselle 31. p:nä tammik. 1827 (V. A.).

hänen edeltäjälleenkin. Mitä taas tulee hänen muuttoonsa taloon, ei hän voi sitä ratkaista siitä syystä, että maistraatti on erehtynyt piirustusten suhteen. Ne osoittavat selvästi, että fasadi tulee olemaan torille päin, eikä, kuten se oli pyytänyt, koulukartanolle käsin. Piirustuksissa on vain yksi sisäänkäytävä koulutaloon, ja se on torilta. Koulurakennussuunnitelma, jonka keisari on hyväksynyt, saattaa rehtorin saman katon alle koulunuorison kanssa. Sitä paitsi tulee olemaan sama sisäänkäytävä. Yläkertaan johtavat portaat, jotka tulevat kivistä, ovat vaaralliset koulunuorisolle. Hän ei kannata, että koulurakennukseen tehtäisiin huoneita kaupungin maistraattia varten.¹

Oulun läänin kuvernööri oli samaa mieltä maistraatin kanssa, että rehtorin on tyytyminen kolmeen kamariin, saliin ja keittiöön erittäinkin, jos ne ovat tilavia. Hän oli sitä mieltä, ettei kaupunki ollut velvollinen kustantamaan useampia huoneita kuin asetukset, jotka olivat säädetty perustettaessa muinoin pedagogiota, määräsivät annettavaksi lukumestarille.

Tuomiokapitulikin tahtoi lausua ajatuksensa koulurakennuspuuhan johdosta. Se ei hyväksynyt sellaista rakennustapaa, että luokkain välillä olisivat olleet väliseinät. Siitä, että koulu olisi jaettu neljään eristettyyn luokkaan, tulisi koitumaan melkoista haittaa koulunkäynnille. Siten estetäisiin yhteys samaan kouluun kuuluvain oppilaiden kesken. Myöskin vaikeutettaisiin rehtoria, joka on koulun ensimmäinen johtomies, pitämästä silmällä sekä opettajia että oppilaita. On välttämätöntä, että koulu rakennettaisiin niin, että koko koulun lukuharjoitukset tapahtuisivat yhdessä tilavassa salissa.

Mitä taas tulee rehtorin asuntokysymykseen, myöntyi tuomiokapituli siihen, että koulutaloon tehtäisiin rehtorin asunto, vaikkakin kaupunki on niihin saakka rakennuttanut

¹ Senaatin kirjediaario 1827 n:o 32/170. Reht. Appelgrenin lausunto asuntokysym. 6. p:nä maal. 1827 (V. A.).

ja ylläpitänyt virkataloa. Tuomiokapituli painosti sitä, ettei kaupungin tule vetäytyä velvollisuudesta antaa rehtorille aikaisemmin määrättyjä asuin- ja ulkokuoneita. Sen sijaan se vastusti koulun käyttämistä raatihuoneena.¹

Kun vertaa tuomiokapitulin ehdottamaa koulun sisustus-ehdotusta Oulun edellisiin koulurakennuksiin, niin huomaa, miten vanhoillinen tämä ajatus oli. Niinpä Oulun triviaalikoulun vuonna 1770 valmistuneessa koulutalossa olivat kaikki luokat yhdessä, ja ne olivat vain matalilla lauta-aidoilla toisistaan erotetut. Sen sijaan oli jo 1817 valmistuneessa koulutalossa neljä huonetta.²

Rehtorin ja kaupungin kesken päästiin luultavasti sovintoon siitä Oulun läänin kuvernöörin kirjeestä päättäen, jossa tämä ilmoittaa rehtori Appelgrenin tyytyvän neljään huoneeseen ja keittiöön. Maistraatti kyllä suostui rakentamaan niin paljon ulkokuoneita kuin yksi talous tarvitsi.³

Koulun uutta kaksikerroksista taloa varten tilattiin nyt Engeliltä uudet piirustukset, jotka lähetettiin vahvistettaviksi.⁴ Tämän uuden talon kustannusarvio oli luultavasti kaksi kertaa niin suuri kuin edellinen, joka oli yli 20 000 ruplaa. Urakoitsijana talorakennuksella toimi apteekkari D. Skogman. Jo syksyllä 1829 se oli siinä määrin valmiina, että 17. päivänä lokakuuta voitiin talossa toimittaa katon tarkastus. Katon oli valmistanut kupariseppä Nyström. Sen teossa huomattiin tapahtuneen useita virheellisyyksiä ja työn olleen kelvotonta.⁵ Kun rakennus alkoi jo olla valmiina, myöntyi maistraatti rehtori Appelgrenin anomukseen, että koululle hankittaisiin kiilloitetut vetoluukut kaakeliuunien peltien väliin (polerade dragluggor anbringa emellan Spjel-

¹ Senaatin kirjediaario 1827 n:o 32/170, tuomiok. kirje keisarille 14. p:nä kesäk. 1827 (V. A.).

² A. H. W(irkkunen), Oulun vanhimmista kouluoloista, Oulun koulujen 300 vuoden muistoksi, s. 25.

³ Senaatin kirjediaario 1827 n:o 131/180. Oulun I. kuv. kirjelmä senaattiin 5. p:nä lokak. 1827 (V. A.).

⁴ Sama, C. L. Engelin kirjelmä 8. p:nä maalisk. 1828 (V. A.). Piirustuksia ei ole enää tallella eikä kustannusarvioita.

⁵ Maistr. pöytäk. 24. p:nä lokak. 1829 (O. K. A.).

den). Maistraatti seurasi nähtävästi tarkoin työn kulkua ja halusi saada muutoksia siihen. Niinpä se vaati muutoksia portaitten suhteen, jotka johtivat toiseen kerrokseen, siitä syystä, että koulunuoriso saattaisi vähemmällä vaivalla kulkea niitä myöten ylös ja alas.¹

Kun varsinainen koulurakennus oli jo melkein valmiina, ryhdyttiin rakentamaan ulkokuoneita rehtoria varten. Maistraatin toimittamassa huutokaupassa huhtikuussa 1831 teki alimman 4 275 ruplan tarjouksen kauppias Johan Bergström. Huoneiden tuli olla valmiina saman vuoden elokuussa.²

4. *Koulutalo valmiina.*

Lokakuun 10. päivänä toimitettiin koululla tarkastus, jossa oli läsnä kaupungin vanhimpia ja rehtori. Sen jälkeen luovuttivat kaupungin pormestari ja maistraatti koulun avaimet rehtori Appelgrenille. Koulurakennuksen vihkiäisten tuli tapahtua seuraavana päivänä. Tässä tilaisuudessa valtuutettiin rovasti Wegelius ilmoittamaan, että kaupunki oli »vapaamielisellä huolenpidolla» varustanut koulun katedereilla, suurella kirjakaapilla, jossa on kaksi osastoa, kuudella puutuolilla, kuudella täytetyllä ja nahalla päällystetyllä (stoppade och med Läder beklädda) nojatuolilla sekä riittäväällä määrällä pöytiä ja penkkiä. Pöydät ja penkit olivat maalatut mahonkivärillä, vain pöytäin kannet oli sivelty mustalla värillä. Sitä paitsi hänen tuli ilmoittaa, että kaupunki oli antanut koululle viisi suurta, mustaksi maalattua, seinälle ripustettavaa matemaattista puutaulua.³

Koulurakennuksen valmistumisen ja sen vihkiäisten johdosta oli Oulun Wiikko-Sanomissa seuraavanlainen kirjoitus: »Se surkia tulipalo, joka vuonna 1822 hävitti melkeen koko Oulun kaupunnin, muutti myös sen silloin vasta 4 vuotta ja 9 kuukautta valmissa olleen, puusta raketun, kauniin

¹ Maistr. pöytäk. 11. p:nä marrask. 1830 (O. K. A.).

² Oeconomie Protocoller 1831 (O. K. A.).

³ Bref Bok 1803—39 (O. S. K. A.).

Skoulu-huoneenki poroksi. Sitten pidettiin Skoulua vuokratuissa huoneissa 4 vuotta Brahen kaupunnissa, jonka jälkeen Skoulu taas muutettiin tänne Oulun. Vuonna 1829 ruvettiin rakentamaan, ja on nyt saatu valmiiksi kaunis ja komia kaksi-vuoninkinen kivihuonet, jonka ylivuoninki on itse Skoulun tarpeeksi, alavuoningissa on Skoulun Rehtorille asuin huoneita, ja kartanolla tarpeelliset ulkokuoneet puusta. Nämä rakennukset maksavat 48 000 Ruplaa Paperi rahaa. Wiimme' Sunnuntaina Saarnastuolista julistettua, vihittiin juhlallisesti mennä Tiistaina, 11:nä päivänä täsä kuusa, tämä uusi oppihuonet, joka on kaupunkimme koristus ja kunnia. Kello 10 e.p.p. kokousi Skoulu-huoneen suurimpaan saliin kaikki Skoulun Opettajat ja Oppilaiset, kaupunnin Herrasväkiä kaikista säädyistä, jotten seasa oli Läänin Maanherra Frouvaneen, ja myöskin muuta Frouwaväkiä. Rukousten pidettyä, selitti Skoulun Inspehtori Herra Kontrahti Provasti ja kirkkoherra, Ritari Kejsarillisen St. Wladimirin Tähtikunnan neljännestä Luokasta, Tohtori Henr. Wegelius kauniisa puheessa syyt sen päivän juhlalliseen kokoukseen, lyhykäiseen samalla muistuttain Oulun Skoulun entisistä ajoista. Tämän puheen lopetettuansa asetti hän tavallisella juhlallisuudella virkaansa kaksi nykyisimmin tämän Skoulun Opettajiksi määrättyä Herraa, jotka ovat konrehtori Magisteri Gust. Wilh. af Gadolin ja Apologista, eli ensimmäisen Luokan opettaja, Magisteri Gust. Henr. Ingman.»¹

Tämän jälkeen saattoi koulun toiminta Oulussa yhä vakaantua.

IV. KOULUTALO.

Sen johdosta, etteivät Engelin laatimat piirustukset ja kustannusarviot ole säilyneet, on vaikeata antaa tarkkaa kuvausta koko rakennuksesta ja ulkokuoneista. Tarkastus-

¹ Oulun Wiikko-Sanomia, vuosik. 1831, n:o 41.

pöytäkirjassa olevan luettelon mukaan oli koulutontilla, joka oli nykyisen Oulun Lyseon paikalla, seuraavat ulkokuoneet: leipomotupa ja panimohuone (brygghus), joitten välillä oli eteinen, puoti (bod), talli, heinälato, kaksi tilavaa puuvajaa sekä käymälä.¹ Rehtorilla oli siis suunnilleen samat ulkokuonerakennukset, jotka olivat olleet entisessä rehtorin virkatalossa.²

Seuraava kartta antaa summittaisen käsityksen koulun tontilla olevista rakennuksista. Kartta on tehty vuonna 1834 silmällä pitäen erikoisesti koulun naapuritaloa Niskan taloa, josta syystä siinä ei koulutontin rakennusten mittasuhteita ole sanottavasti esitetty.

Mitä taas tulee itse kouluhuoneisiin, niin niistä ei mainita asiakirjoissa ollenkaan. Ainoastaan 1850 tehdystä korjauskustannusarviosta³ voidaan päätellä niitten suuruudet. Tällöin määriteltiin eri huoneiden lattioiden pinta-alat seuraavasti: eteinen 54 neliökynnärää, ensimmäinen luokka 112, toinen luokka 240, kolmas luokka 112, neljäs luokka 255 ja arkistohuone 54 neliökynnärää. Huoneiden pinta-ala oli yhteensä 827 neliökynnärää. Neliömetreissä olivat huoneet seuraavan suuruisia: eteinen 19.05 m², ensimmäinen luokka 39.51 m², toinen luokka 84.68 m², kolmas luokka 39.51 m², neljäs luokka 89.97 m² ja arkisto 19.05 m². Yhteensä olivat huoneet siis 291.77 neliömetriä. Kr. Svanljung sanoo kouluhuoneiden olleen valoisia ja tilavia.⁴

V. OULUN TRIVIAALIKOULUN TILA 1820-LUVUN LOPUSSA JA 1830-LUVULLA.

1. Oulun triviaalikoulu 1820-luvulla.

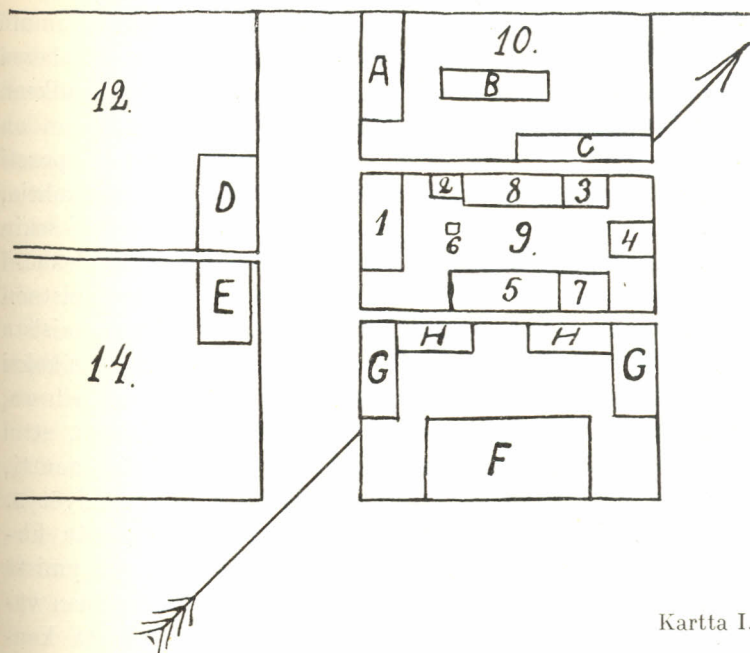
On luonnollista, ettei Oulun palo vaikuttanut suinkaan edullisesti koulun tilaan. Heti sen jälkeen, kun koulu oli

¹ Oeconomie Protocoller 1831 (O. K. A.).

² Vrt. s. 17.

³ Oeconomie Dombok 1850 (O. K. A.).

⁴ *Svanljung*, Skolminnen, s. 52.

Kartta I.

KOULUTONTIN JA SEN LÄHIYMPÄRISTÖN KARTTA.

Selitykset karttaan:

	Tontti n:o 10.
A. Yksikerroksinen puurakennus,	$14 \frac{1}{2}$ kyynärää.
B. Samoin	9 »
C. Ulkokuonerakennus	11 »
	Tontti n:o 12.
D. Yksikerroksinen asuinrakennus puusta,	16 kyynärää.
	Tontti n:o 14.
E. Samanlainen rakennus	$12 \frac{1}{4}$ »
	Tontti n:o 9.

1, 2 ja 4 asuinhuoneita ja muut ulkokuoneita. Keskellä kartanoa kaivo 6.¹
 N. metrin levyinen palokuja erotti Niskan talon tontin koulutontista.

Koulutontti.

- F. Kaksikerroksinen kivitalo, $24 \frac{3}{4}$ kyynärää² eli siis metreissä 15.7.
 G. G. Puusta tehtyjä ulkokuonerakennuksia, $13 \frac{1}{2}$ kyynärää eli 8 metriä.
 H. H. Puisia ulkokuonerakennuksia, 11 kynärää eli metreissä 6.5.

¹ Samoilla seuduilla, nykyisin Oulun Lyseon kartanolla, on vieläkin kaivo.

² Alkuperäisessä asiakirjassa on vain merkitty kyynärluku. On epä-tietoista, tarkoittaako se rakennusten pituutta vai korkeutta. Edellinen otaksu on todennäköisempi.

siirretty Raahen, oli sen oppilasluku sangen suuri. Samoin oli asian laita vielä Oulussakin. Koulun ollessa Raahessa olivat koulussa enemmistönä raahelaiset, mutta sen jälkeen he eroavat ja tilalle tulevat oululaiset. Suurimmillaan on koulun oppilasluku 1828, nimittäin 161, mutta aleni nopeasti heti seuraavina vuosina. Koulussa täytyi olla epäkohtia, jotka aiheuttivat oppilasluvun alenemisen. Tätä tukee sekin lausunto, jonka yliopiston filosofisen tiedekunnan dekaani professori af Schultén antoi 1829 Oulun koulusta yliopistoon »dimitteeratuista» oppilaista. Hän sanoo, että nuorukaisista suurin osa oli huomattu ylioppilastutkinnossa niin heikoksi tiedoissa, varsinkin geometriassa, historiassa, maantiedossa, venäjänkielessä, vieläpä koulun pääaineessa latinassa, ettei heitä olisi pitänyt päästää koulusta. Dekaanin huomautti, että koulun opetus oli ollut puutteellista ja laiminlyötyä. Yliopiston konsistori kokouksessaan ilmoittaa asiasta kirjelmällä Turun tuomiokapitulille toimenpiteisiin ryhtymistä varten.¹ Kenties opetuksen huonous jo omalta osaltaan vähensi oppilaslukua ja edisti kotiopetuksen elpymistä kaupungissa.

Vielä suuremman sysäyksen oppilasluvun vähenemiselle ja yksityisopetuksen lisääntymiselle antoi vuonna 1830 tehty päätös, jonka mukaan eivät Turun hiippakunnan triviaalikoulut saaneet enää vast'edes lähettää oppilaita suoraan yliopistoon, vaan tuli näiden olla ensin kymnaasissa kolme vuotta.² On selvää, että tämä oli ankara isku Pohjois-Suomen sivistyselämälle. Koulunkäynti muodostui mutkikkaaksi ja jaksoittaiseksi, sillä päästäkseen yliopistoon täytyi nyt käydä kaksi koulua, sen sijaan että ennen riitti yksistään triviaalikoulu. Kaiken lisäksi oli Oulu siksi kaukana Etelä-Suomen koulukeskuksesta ja hiippakunnan pääkaupungista,

¹ Yliopiston konsistorin pöytäk. 1829 13/II. *Pärssinen*, s. 77.

² Vuoden 1830 tutkinnossa »dimitteerattiin» viimeisen kerran oppilaita suoraan yliopistoon. »Dimitteeratut» olivat: Petter Ervast, J. E. A. Grönblad, Fr. ja Aug. Kranck, C. J. Möller, J. A. Hjelm ja Berndt Fr. Cajanus. Seuraavan kerran pääsi Oulun koulusta oppilaita suoraan yliopistoon vasta 1866.

Turusta, etteivät sinne suinkaan voineet yksistään matkojen kalleudenkaan vuoksi vähävaraisemmat lähettää lapsiaan. Erikoisesti köyhemmältä porvaristolta evättiin siten mahdollisuus kouluttaa poikiaan ylioppilaiksi. Luonnollisesti tämä kielto vähensi varattomain kansanluokkain halua lähettää poikiaan Oulun triviaalikouluun, koska näillä kerran ei ollut mahdollisuuksia jatkaa lukujaan yliopistossa. Niin kävikin, että vuoden 1830 seuduilla köyhempiin kansanluokkiin kuuluvat oppilaat vähenivät koulussa aivan mitättömiin.

Vuoden 1830 kiellosta oli lähimpänä seurauksena, että oppilaitoksen yläluokilta erosi oppilaita joukoittain. Nämä joko keskeyttivät lukunsa tai yksityisopetusta nauttimalla koettivat välttää paljon kustannuksia vaativaa kymnaasiopiskelua Turussa pyrkien siten suoraan yliopistoon. Samoin näinä vuosina oli Oulun koulussa sangen vähän sellaisia, jotka olisivat halunneet »dimitteerausta» kymnaasiin. Mainittakoon, että vuoden 1831 tutkinnossa »dimitteerattiin» kymnaasiin vain yksi oppilas, koska »icke flere än han om dimmission anhållit, eller af sine fäder eller förmyndare blifvit dit bestämde»¹, kuten tutkintopöytäkirjassa mainitaan. Edellisen tutkinnon jälkeen oli koulusta eronnut 10 rehtoristia, joista kukin oli saanut todistuksen testimonium vitae.² Syyslukukauden lopussa 1830 oli koulusta jälleen eronnut kolme rehtoristia, jotka olivat saaneet ruotsalaisen todistuksen (»svenskt betyg»)³. Muilla luokilla oli lakannut 30 poikaa koulunkäynnistä.⁴ Vuoden 1833 tutkinnossa⁵ ei voitu »dimitteerata» ketään kymnaasiin, sillä kaikki rehtorin luokan oppilaat olivat olleet luokallaan vain kaksi lukukautta eikä kellään katsottu olevan taitoa niin paljon.

¹ Tutkintopöytäkirja. 1831 (O. S. K. A.).

² Testimonium vitae oli nähtävästi jonkinlainen erotodistus käytännöllisille aloille aikovia varten, kuten nimestä voi päätellä.

³ »Svenskt betyg» näyttää olleen erotodistus. Annettiinko se samaan tarkoitukseen kuin Testimonium vitae vai annettiinko se jotakin muuta tarkoitusta varten, on epä tietoisia.

⁴ Tutkintopöytäkirja. 1831 (O. S. K. A.).

⁵ Vuodelta 1832 ei ole säilynyt ollenkaan tutkintopöytäkirja.

että olisi voinut hakea kymnaasiin pääsyä.¹ Nähtävästi oli ennen tutkintoa eronnut koko rehtorin luokan ylempi osasto. Alempi osasto oli ollut luokalla vain pari lukukautta sen sijaan, että yleisesti vaadittiin opiskeltavaksi kullakin luokalla neljä lukukautta.

2. *Kotiopetus Oulussa.*

Koulun kirjekirjoissa on merkintöjä, jotka viittaavat siihen, että kaupungissa harjoitettiin suuressa määrässä yksityisopetusta. Niinpä vuoden 1836 keväällä oli kolme nuorkaista pyytänyt rehtorilta »dimitteerausta» Turun kymnaasiin. Kirjeessään tuomiokapitulille hän antoi näistä kuitenkin epäävän lausunnon, mutta lisäsi kuitenkin kirjeensä loppuun seuraavat sanat: »— — — så föranlåtes jag till Det Högv. Dom. K. benägna ompröfning i ödmjukhet hemställa deras anhållan, tillika yppande min välgrundade förmodan, att de i händelse af vägradt tillstånd att valedicera, enligt många sina förra Skolkamraters exempel, upphöra med sin Skolgång härstädes och söka att genom vanliga privata genvägar inpractisera vid universitetet.»² Seuraavanakin vuonna oli rehtorin valedicenttisuosituksessa samanlainen loppuhuomautus. Hän sanoo, etteivät nuorukaiset, jotka ovat hakeneet pääsyä kymnaasiin, ole niin hyvin suoriutuneet oppiaineistaan kuin olisi ollut toivottavaa. Hänen tietoonsa oli kuitenkin tullut, että he olisivat päättäneet lopettaa koulunkäyntinsä Oulussa aivan samalla lukukaudella, jos tuomiokapituli kieltäisi heiltä pääsyn kymnaasiin.³ Todennäköisesti eivät nuorukaiset enää halunneet jäädä kauemmaksi ajaksi triviaalikouluun, vaan halusivat joko päästä kymnaasiin tai yksityisopetuksen avulla suoraan yliopistoon.

Oulun Wiikko-Sanomain ilmoitussivut noina aikoina todistavat, että kaupungissa oli kotiopetus hyvässä käynnissä.

¹ Tutkintopöytäk. 1833 (O. S. K. A.).

² Bref Bok 1803—39 (O. S. K. A.).

³ Sama.

Niinpä eräs Abraham Öhman ilmoitti 1829 antavansa tunteja »Räkninki ja kirjoituskonstisa» sekä lisäksi kirjanpidossa ja kauppakirjojen laatimisessa.¹ Tämä osoittaa, että kaupungissa tarvittiin opetusta reaaliaineissa, jotka koulu suureksi osaksi laiminlöi, ja että tätä puutetta pyrittiin korvaamaan yksityisopetuksella. Eräs ylioppilas Jakob Nessler antoi kotiopetusta lapsille ja vasta-alkaville aritmetiikassa, historiassa ja maantiedossa.² A. Krank-niminen ylioppilas ilmoitti eräässä numerossa palanneensa yliopistosta ja hänellä olevan tilaisuutta opettaa lapsia, vasta-alkavia sekä kehittyneempiä.³ Tämä A. Krank oli todennäköisesti sama henkilö, August Krank, joka yhdessä erään Fredrik Krankin kanssa kiitti vähän aikaisemmin niitä kaupunkilaisia, jotka olivat avustaneet heitä heidän ensimmäiselle matkalleen akatemiaan.⁴ Krank oli luultavasti köyhä ylioppilas, joka kotiopetusta antamalla elätti itseään. Ylioppilas Wilh. Heikel, todennäköisesti sama henkilö, joka sittemmin vv. 1838—44 toimi Oulun triviaalikoulun konrehtorina, ilmoitti antavansa Oulussa kotiopetusta. Koleera, joka raivosi Helsingissä, oli estänyt häntä opiskelemasta yliopistossa.⁵

Ei näytä riittäneen, että yksityiset ylioppilaat olisivat ansainneet elatuksensa yksityisopetuksella, vaan sillä tavoin saivat myöskin koulujen opettajat sivutuloja itselleen. Tähän aikaan perustettiin täysihoitoloita, joissa monet säätyläisten lapset saivat alkeisopetuksensa. Näin näyttävät alemmat papit lisänneen pieniä tulojaan. Vielä 1850-luvulla tapahtui tällaista, kuten Helanderin teoksesta »Koulumiehen muistoja ja kokemuksia» selviää. Helanderin isällä, Raahen kapalaisella, oli kotonaan koulu, johon paikkakunnan säätyhenkilöt lähettivät lapsiaan saamaan alkeisopetusta.⁶ Sivistyneistö ei halunnut näet kouluttaa poikiaan koulun apolo-

¹ Oulun Wiikko-Sanomia, vuosik. 1829, n:o 4.

² Sama, vuosik. 1830 n:o 16.

³ Sama, vuosik. 1830 n:o 46.

⁴ Sama, vuosik. 1830 n:o 49.

⁵ Sama, vuosik. 1830 n:o 46.

⁶ Vrt. *Svanljung*, Skolminnen, ss. 5—6. *Helander*, Koulumiehen muistoja ja kokemuksia, ss. 21—23.

gistiluokalla, jossa alempiin kansanluokkiin kuuluvat lapset useinkin saivat opetusta. Kun vertaa oppilasluelleista pappien lasten lukumäärän suhdetta apologistiluokalla ja varsinaisessa latinakoulussa, niin huomaa helposti, että apologistiluokalla on sangen vähän tähän säätyyn kuuluvia koulu-poikia. Tämä saattoi kenties johtua siitäkin, että papit asuivat eri seurakunnissa, kaukana Oulusta. Tämän vuoksi oli kulku useinkin hankalaa kaupunkiin. Mieluummin papit silloin antoivat alkeisopetuksen lapsilleen joko kotona tai tuollaisessa yksityisessä täysihoitolakoulussa. Tällaisen täysihoitolakoulun perusti myöskin Oulun vankilansaarnaaja maisteri E. Wegelius. Laitos oli siinä suhteessa merkillinen, että siinä valmistettiin oppilaita yliopistoon saakka. Saadakseen vanhempia tuomaan lapsensa siihen hän pani Oulun Wiikko-Sanomiin seuraavan ilmoituksen: »Aktningsvärda Föräldrar, hvilka i afseende å förberedelse till Trivial Skolan i denna stad eller ock till vinnande af inträde vid Universitetet, önska få sine Söner inaccoderade hos någon pålitlig informator för 300 R:dr R:G:S. om året i ett för allt med föda, skötsel och grundelig handledning i vetenskaper eller omkring 10 R:dr samma myntsort i månaden för blotta undervisningen, kunna derutinnan påräkna under-tecknads tienst.»¹ Ilmoituksessa ei mainita sanallakaan, että siellä annettaisiin opetusta kymnaasiin pyrkimistä varten. Tämäkin jo osoittaa, ettei tuona aikana haluttu kymnaasiin, vaan pyrkimykseenä oli näin yksityistä tietä välttää kymnaasiin menoa. Sama ajatuksenvivahdus on ilmoituksessa olevissa sanoissa »till vinnande af inträde vid Universitetet».

Muutamissa tutkintopöytäkirjoissa olevien merkintöjen mukaan ovat muutamat kaupungin porvari-ien lapset erottuaan koulusta nauttineet yksityisopetusta kotonaan. Toiset taas ovat siirtyneet Tukholmaankin saakka ja saaneet siellä olevissa täysihoitoloissa opetusta.

Oulun oloihin eivät kuitenkaan riittäneet täysihoitolat. Perustettiin pieniä yksityisiä oppilaitoksia. Tällaisen sai

¹ Oulun Wiikko-Sanomia, vuosik. 1836, n:o 41.

aikaan edellä mainittu Wilhelm Heikel. Oulun Wiikko-Sanomissa olevan ilmoituksen mukaan hän tiedotti 1841 avanneensa Oulussa oppilaitoksen, jossa opetus alkaisi elokuun alkupäivinä ja loppuisi joulukuun 17. päivänä. Kultakin kuukaudelta oli maksettava kuusi seteliruplaa. Opetus oli oleva niin käytännöllistä kuin mahdollista, jonka vuoksi ei ensimmäisenä vuonna käytettäisi muuta lukukirjaa kuin Raamattua. Oppilaitosta aiottiin laajentaa ja liittää sen opetusohjelmistoon yksinkertainen voimistelu.¹ Tämä ilmoitus on merkillinen siinä suhteessa, että siinä sanotaan opetusohjelman olevan niin käytännöllistä kuin mahdollista ja että siinä tarkoituksessa käytetään oppikirjana ensimmäisenä vuonna vain Raamattua. Ilmoituksessa ei lähemmin selitetä tuota uutta käytännöllistä opetustapaa, joka niin jyrkästi poikkesi julkisten koulujen opetustavasta. Niissä näet oli valalla klassillisten kielten luku, ja ulkoluku oli mitä suurimmassa määrässä käytännössä. On otettava kuitenkin huomioon, että aikakausi oli 1840-luvun vaihteessa muuttumassa toiseksi. Uuden ajan kasvatustavojen kirjailijain aatteet alkoivat levitä myöskin maahamme. J. B. Basedowin alkama filantropinistinen suunta, joka vastusti aikakauden yksipuolista klassillista kasvatusta ja korosti uusien kielten, reaaliaineiden ja ruumiillisen kasvatuksen merkitystä, koetti muodostaa kouluopetuksen niin käytännölliseksi kuin suinkin. Niinpä Basedowin omassa vuonna 1774 Dessauhun perustamassa koulussa opetettiin latinaakin leikin muodossa. Näyttää siltä kuin juuri Basedowin henki olisi vallinnut tuossa triviaalikoulun konrehtorin hoitamassa yksityisessä oppilaitoksessa. Oulun läänin kuvernööri Lagerborg antoi konrehtori Heikelin oppilaitoksesta sangen kiittävät arvostelut. Hän sanoo, että laitoksessa käytetty opetustapa herättää oppilaiden tarkkaavaisuutta ja kehittää oppilaiden ajatuskykyä. Erittäinkin uskonnossa ja moraalissa oli opetus ollut hyvää. Samoin oli erinomaisesti kehitetty ymmärrystä

¹ Oulun Wiikko-Sanomia, vuosik. 1841, n:o 24.

ja ruumiinvoimia.¹ Oppilaitos ei liene ollut mikään vähäpätöinen siitä päättäen, että siellä koulutettiin muutamia aina ylioppilaaksi asti.² Ei mainita, oliko Heikelillä apunaan muita opettajia.

Näissä yksityisissä oppilaitoksissa oli jo saatu aikaan uudistuksia, joita vailla olivat julkiset koulut. Konrehtori Heikelin oppilaitoksessa opetettiin jo voimistelua, jossa aineessa ei Oulun triviaalikoulussa annettu ollenkaan ohjausta.³ Vertauksen vuoksi mainittakoon, että Vaasan triviaalikoulussa alkoi voimistelunopetus jo vuoden 1840 kevätlukukaudella⁴, sen sijaan että Oulussa sai voimistelu sijansa koulun opetusohjelmassa vasta vuoden 1843 lain astuttua voimaan. Edellisessä oppilaitoksessa toimi opettajana tässä aineessa eräs E. J. Gestrin. Hän saattaa olla sama henkilö, joka avasi Oulussa kesällä 1841 yksityisen voimistelulaitoksen.⁵

Näin vallitsi siis Oulussa 1830-luvulla yksityisopetus, jota antoivat opettajatkin. Tästä tietysti oli itse triviaalikoulun toiminnalle haittaa. Oulun Wiikko Sanomain avulla saa verraten pintapuolisen käsityksen tästä kotiopettaja-, koulu-, täysihoitola- ja yksityiskoulutoiminnasta, sillä lehtihän ilmestyi vain vuosina 1829—34, 1836—37 ja 1840—41. Onhan sen lisäksi luonnollista, etteivät kaikki yksityisopettajat ilmoittaneet tunneistaan sanomalehdessä.

IV. OPETTAJAIN PALKAT.

1. *Teini- ja kollehtirahat.*

Opettajat saivat paitsi valtiolta tulevia viljaeriä myöskin osansa teinirahoista, joitten kantaminen oli peräisin jo keskiajalta. Käsiteltävänä olevana aikakautena vaihtelivat opettajille tulevain teinirahain määrät seuraavasti: rehtorille

¹ *Svanljung*, Skolminnen, s. 36.

² *Sama*.

³ *Sama*, s. 52.

⁴ *Lauren*, Wasa trivialskola, s. 35.

⁵ Oulun Wiikko-Sanomia, vuosik. 1841 n:o 28.

tulevat maksut 81—82, konrehtorille 171—177, collega inferiorille 262—310 ja apologistille 143—147 seteliruplaa. Rehtorille tulivat teinirahat Limingasta, konrehtori sai ne Kalajoelta, collega superior Muhokselta, Oulujoelta ja Hailuodosta, collega inferior Oulusta, Kemijärveltä, Rovaniemeltä, Kemistä, Pudasjärveltä sekä apologisti Pyhäjoelta.

Vuoden 1780 asetuksella oli Oulun triviaalikoulullekin epäedullinen taloudellinen vaikutus.¹ Niinpä jäi toisinaan triviaalikoulun teinipitäjistä teiniveroja rästiin. Sen johdosta, ettei Oulun kaupungista ja Oulujoen voutikunnasta (fogderi) ollut maksettu säännöllisesti teiniveroa, vaan oli maksuja jäänyt rästiin vuosittain, kirjoitti rehtori Höckert asiasta Oulun läänin kuvernöörille vuonna 1823 ihmetellen sitä, että monena vuonna on sellaista sattunut vain mainitun kaupungin ja voutikunnan teinirahain kannossa, vaikka on ollut vaatimuksena, että sanottu vero on ajallaan suoritettava. Lopuksi rehtori pyysi kuvernööriä ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, että käräjäkirjurit laatisivat häntä varten listan, johon olisi merkitty kaikki ne taloudet, jotka olivat velvolliset maksamaan teinirahan.²

Samoista teinirahoista tuli osalliseksi myöskin laulunopettaja. Hänelle annettiin niistä n. 12 ruplaa. Sitä paitsi häntä varten kannettiin kirkoissa kollehtia kaksi kertaa vuodessa.³ Hän sai vuosittain kolehtirahoja 20 à 30 ruplaa. Vuonna 1822 hän sai 40 ruplaa seteleitä ja 1841 10 rupl. hopeaa.⁴

2. Tilapäiset maksut.

Paitsi varsinaisia palkkatuloja opettajat saivat myöskin oppilailta maksuja. Näiden täytyi suorittaa vuoden 1724

¹ Vrt. *Jäntere*, Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä, s. 243.

² Bref Bok 1803—39 (O. S. K. A.).

³ Oulun kirkkoherranviraston tilikirjoissa viime vuosisadan alussa käytetään menoerää osoittamassa sanoja »för sångare», joka sanonta saattaa viitata koulupoikain aikaisemmin suorittamaan kirkkolauluun. Vrt. *Jäntere*, Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä, s. 215.

⁴ *Svanljung*, s. 63.

koulujärjestyksen mukaan opettajilleen ns. »salarioita». Porin triviaalikoulussa täytyi kunkin rehtoristin ja konrehtoristin maksaa rehtorille $10 \frac{2}{3}$ hopeaäyriä ja kaikkien muiden luokkien oppilaiden sekä rehtorille että omille opettajilleen $5 \frac{1}{2}$ äyriä.¹

Näitä samoja koulujärjestyksen määräämiä maksuja suoritettiin todennäköisesti Oulun koulussakin aina 1840-luvulle saakka siitä kirjelmästä päättäen, jonka Oulun yläalkeiskoulun konrehtori Albert Heikel² lähetti vuonna 1848 Oulun maistraatille sen johdosta, että tämä oli kieltänyt opettajilta vuokrat rahat.³ Saadakseen kaupungin maistraatin suosiollisemmaksi hän viittaa niihin muutoksiin, joita on palkkauksessa tapahtunut. Hän sanoo, etteivät oppilaat enää maksa salarioita opettajille. Myöskään he eivät maksa lunastusta koulutodistuksistaan edes heitä »valediceerattaessa» kymnaasiin.⁴

Kirjelmästä saa täydellisesti sen käsityksen, että salariaim maksaminen on ollut käytännössä Oulun koulussa vuoden 1843 koululakiin saakka. Kuinka suuria nämä summat ovat olleet Oulussa, eivät asiakirjat kerro. Vaasan triviaalikoulussa saattoivat oppilaitoksen yhden opettajan saamat salariatulot nousta 100 tai 150 seteliruplaan vuosittain.⁵ Luultavasti eivät Oulun koulun opettajain salariatulot voineet kohota näin korkeiksi, sillä Oulun triviaalikoulun oppilasluku 1820- ja 1830-luvulla pysyi n. neljännessä pienempänä Vaasan triviaalikoulun oppilaslukua.⁶ Luultavinta on, että Oulun koulun opettajain salariatulot saattoivat kohota korkeintaan 60—70 seteliruplaan. Oulun koulussa vuodesta 1844 saakka maksetut lukuvuosimaksut koulun rahoitukseen olivat luultavasti salarioita vastaavia maksuja. Lukuvuosimaksu oli oppilaalta 1 rpl. 50 kop.

¹ *Leinberg*, *Handlingar* I, ss. 69 ja 70.

² Konrehtorina 1845—49.

³ *Ekonomie Dombok* 1847, Maistr. pöytäkirj. 27/9—47 (O. K. A.).

⁴ *Ekonomie Dombok* 1848, Maistr. pöytäkirj. 5/4—48 (O. K. A.).

⁵ *Svanljung*, *Österbottens pedagogier och trivialsolor*, s. 66.

⁶ Vrt. *Svanljung*, *Österbottens pedagogier*, taulukko II.

Samasta konrehtori Heikelin kirjeestä ilmenee, että Oulun koulussa ovat opettajat kantaneet maksuja ero- ja dimitteeraustodistuksista. Sitä paitsi poikain oli koulujärjestyksen mukaan hankittava koululle puut. Näin oli laita Oulussakin. Vuonna 1831 maistraatti suostui kustantamaan koululle puut joululoman ajaksi.¹

VII. VAHTIMESTARIN TOIMI.

Kuten Snellmanin kirjoitelmasta »En gammal skola» käy selville, ei Oulun triviaalikoulussa ollut silloin vielä vahtimestaria, vaan koulupojat saivat lämmittää koulun huoneet sekä siivota ne. Samoin koulupojat kustansivat polttopuut, niin kuin vuoden 1724 koululaki sääsi. 1830-luvulla tapahtui tässä kohden kuitenkin pieni muutos. Uusi koulutalo, joka valmistui 1831, olikin kivirakennus, jota täytyi lämmittää, kuten kivihuoneita yleensä, läpi koko talven, siis joululomankin aikana. Muussa tapauksessa ne eivät pysyneet lämpiminä pitkän kevätlukukauden kuluessa. Oppilailta olisi vaadittu näin ollen melkoisia lisäkustannuksia, jos heidän olisi täytynyt hankkia puut myöskin joululoman ajaksi. Tämän johdosta kääntyi koulun rehtori maistraatin puoleen seuraavalla kirjelmällä:

»Sen johdosta, että Oulun triviaalikoululle alkaa pian tavallinen loma, joka kestää 13. päivästä kuluvaa joulukuuta ja loppuu kynttelimessun aikana tulevana vuonna, olen minä katsonut parhaimmaksi esittää suopeamieliselle maistraatille harkittavaksi, olisiko kaupungin kouluhuoneita lämmitettävä loma-aikoina vai olisiko se laiminlyötävä ja koulunuoriso siten saatettava alttiiksi pakkasen vahingolliselle vaikutukselle. Sen lisäksi pyydän huomauttaa, ettei koulunuorisoa, joka näihin saakka on hankkinut varat (medel) koulun lämmittämiseen ja puhdistamiseen vain lukukauden ajaksi, voitane vastoin vanhaa lakia ja tapaa (mot

¹ Ks. s. 34.

gammal Lag och vana) pakottaa luovuttamaan uusia varoja koulutalon hoitamiseen loman aikana. Minä suosittelen sen tähden, että kouluhuoneet saisivat tarpeellista hoitoa tulevan talviloman aikana.»¹ Maistraatti suostui rehtori Appelgrenin anomukseen ja päätti ostaa viisi sylvä halkoja, jotka oli vietävä koulun kartanolle sekä käytettävä edellä mainittuun tarkoitukseen. Maistraatti kehoitti rehtori Appelgrenia pitämään erikoista hyvitystä vastaan (emot särskildt vederläggning) huolta koulun huoneiden lämmityksestä seuraavain talvilomain aikana (under nu snart infallande Vinter Ferierne).²

Tästäkään päättäen ei Oulun triviaalikoululla ollut vahtimestaria vuoteen 1831 saakka. Nyt annettiin rahasumma kaupungin kassasta rehtorille, joka huolehti huoneiden lämmityksestä. Asia on käsitettävissä siten, että rehtori lämmitytti ne kenties omalla palveluskunnallaan. Tällä tavoin sai luultavasti alkunsa vahtimestarinvirka Oulun triviaalikoulussa.

Vahtimestarin tointa hoitivat alussa luultavasti rehtorin rengit tai palvelijattaret. Vahtimestari siis katsottiin ensi aikoina pikemmin rehtorin rengiksi kuin koulun palvelijaksi. Tämä katsantotapa näyttää säilyneen vielä jälkeen 1843, kun vahtimestarin palkkausta varten oli jo myönnetty rahasumma. Sen sijaan, että opettajat ottivat ja kuittasivat itse oman palkkansa, nosti rehtori paitsi omansa myöskin vahtimestarin palkan.³ Vieläpä voitiin myöhemminkin palata siihen vanhaan tapaan, että rehtorin palveluskunta hoiti tätä tointa. Niinpä 1861, jolloin rehtori Kalm oli erottanut vahtimestari Högmanin kunnottomuuden vuoksi eikä voinut heti saada toista tilalle, hoidatti tätä virkaa piiallaan ja rengillään vuorotellen.⁴ Mistä säädystä nämä alkuaian vahtimestarit olivat, käy ilmi Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kertomuksesta vuonna 1852. Samalla, kun siinä

¹ Oeconomie Protocoller 1832, Maistr. pöytäk. 23/11—31 (O. K. A.).

² Sama.

³ Opettajain palkkalistat (O. Tk. A.).

⁴ Högre Elementarskolorne 1858—1863 (O. Tk. A.).

valitettiin vahtimestarien palkkain pienuutta, verrattiin niitten suuruutta renkien palkkoihin.¹

1800-luvun alkupuolella ei useissakaan Suomen kouluissa ollut vahtimestaria, vaan oppilaat suorittivat siivoamisen ja lämmityksen.² Kuitenkin oli jo 1830-luvulla Hämeenlinnan triviaalikouluun perustettu sellainen toimi. Kun yleisistä varoista ei sellaista virkailijaa palkattu, oli oppilaiden maksettava hänelle palkka.³ Kymnaaseissa taas ostettiin teinirahoilla puut ja palkattiin vahtimestari.⁴

VIII. OPPILAAT.

1. Oppilaslukujen vaihtelut.

Kun verrataan koulun oppilasmääriä⁷ eri aikoina, niin huomataan, miten jyrkkä ero niissä on havaittavissa 1820- ja 1830-luvulla. Vuonna 1824 oppilasluku hiukan nousi, mutta sen sijaan 1825 se taas laski huomattavasti. Tämä johtui luultavasti siitä, että silloin raahelaisia runsaasti erosi koulusta ennen sen siirtoa takaisin Ouluun. Vuosina 1826, 1827 ja 1828 huomataan oppilasluvussa olleen yhtämittaista nousua, joka

Oppilaitokseen kirjoittautuneitten oppilaiden jakautuminen eri luokkien kesken vv. 1824—43.

	1824	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	41	42	43
Reht. I.	1	1			1														
Konreht. I.		1	1	7	1				4									2	5
Coll. sup.	3	6	1	8	9	5	1	3	1	3	3	4	2				4	3	2
coll. inf.	13	7	13	19	14	15	10	10	14	10	6	16	8	17	17	17	15	7	14
Yht.	17	16	15	34	25	20	11	13	19	13	9	20	10	17	17	21	20	9	20
Apolog. ..	10	7	12	46	17	18	14	11	12	9	10	10	17	10	10	4	19	9	3
	27	22	27	80	42	38	25	24	31	22	19	30	27	27	27	25	39	18	23

¹ Domkap. Brefbok 1852, Tk:n kertomus keisarille koululaitoksen tilasta, s. 581 (O. Tk. A.).

² Pärssinen, s. 33.

³ Leinberg IV, s. 449.

⁴ Leinberg II, Porvoon tuomiokap. kertomus.

pysähtyi kuitenkin viimeksi mainittuna vuonna. Tämä joi-
tui kenties siitä, että Oulu oli ollut vaille oppilaitosta neljä
vuotta. Kun oululaiset näin saivat oppilaitoksen uudestaan
kaupunkiinsa, niin he kilvan panivat poikiaan kouluun. Eri-
koisesti köyhempiin kansanluokkiin kuuluvat lapset olivat
jääneet vaille opetusta siitä syystä, ettei heidän vanhem-
millaan ollut varaa lähettää lapsiaan Raaheen kouluun. Sen
sijaan oli Raahe siksi pieni kaupunki, ettei sieltä tulleista oppi-
laista voinut triviaalikoulun oppilasluku lisääntyä erittäin-
kin, kun kaupungissa toimi vielä lisäksi pedagogio, jonka ope-
tusohjelma ei sanottavasti poikennut triviaalikoulun apolo-
gistiluokan oppisuunnitelmista. Tästä syystä tuli raahelaisia
vain latinaluokille. Varsinkin apologistiluokan oppilasmää-
rässä tapahtui voimakas nousu vuosina 1826, 1827 ja 1828,
ja tälle luokalle otettujen lukumäärä oli vuonna 1827 suu-
rempi kuin kaikille muille luokille otettujen yhteensä.

Vuoden 1828 jälkeen on oppilasluvussa huomattavissa
voimakas lasku, joka jatkuu koko 1830-luvun. Varsin äkilli-
nen se oli vuodesta 1828 vuoteen 1835. Viimeksi mainitusta
vuodesta lähtien pysyy oppilasluku tasaisesti alhaisena. Var-
sin mielenkiintoinen on oppilasluvun äkillinen väheneminen
1831, siis pian sen jälkeen, kun triviaalikoululta oli kielletty
oikeus lähettää oppilaita suoraan yliopistoon. Erikoisesti
latinaluokilla oli tuona vuonna oppilasvähennys tuntuvasti
suurempi verrattuna apologistiluokan oppilasluvun pieney-
tymiseen. Rehtorinluokan oppilasluku väheni vuosina 1831
ja 1832 enemmän kuin puolella pysyen sen jälkeen jatku-
vasti alhaisena. Latinaluokkain oppilasmäärän vähenemi-
nen 1831 ja 1832 on merkittävä ilmiö, varsinkin kun ottaa
huomioon, että näinä vuosina osoittivat mainituille luokille
otettujen uusien oppilaiden luvut huomattavaa nousua.

Jos verrataan apologistiluokan ja latinaluokkain oppilas-
määräin suhdetta eri aikoina, niin huomataan, että latina-
luokkain oppilasmäärä laskeutuu varsin jyrkästi verrattuna
apologistiluokan oppilaslukuun. Tämä jo puolestaan osoit-
taa, että apologistiluokka, jossa opetettiin vain reaaliaineita,

oli paremmin yleisön suosiossa kuin latinaluokat, joihin nähden yleisesti kaivattiin parannusta.

On luonnollista, että myöskin taloudellisilla tekijöillä oli Oulun kouluun nähden oma vaikutuksensa. Vuonna 1765 oli Oulu saanut tapulikaupungin oikeudet, ja sen jälkeen se alkoi vaurastua. Sen lisäksi 1800-luvulla puutavarakauppa ja laivanvarustustoiminta lisäsivät Oulun liikennettä. Vuonna 1842 oli Oulu laivojen lukuun ja suuruuteen nähden ensimmäinen Suomen kaupungeista, viennin arvoon nähden kolmas ja tuonnin arvoon nähden neljäs järjestyksessä.¹ On luonnollista, että tämä kasvava elinkeinoelämä houkutteli yhä enemmän ja enemmän nuorisoa puoleensa. Se tapahtui sitäkin suuremmalla syyllä, kun Oulun triviaalikoululta kiellettiin oppilaiden lähettäminen suoraan yliopistoon.

Oppilasluvun vähenemistä 1830-luvun taitteessa oli havaittavissa muissakin rannikkokaupungeissa. Niin oli laita Porissakin, jossa oppilasluku 1835 oli laskeutunut puoleen. Opettajia moitittiin siitä, että he olisivat pahoinpidelleet oppilaita. Syytettynä oli mm. kollega Fogelholm, josta sittemmin tuli Oulun triviaalikoulun rehtori. Piispa E. G. Melartin toimitti koulussa tutkimuksen. Tässä tilaisuudessa selitti koulun inspehtori, että oppilasluvun vähenemiseen olivat syynä ankara kuri sekä kieltö, ettei koulusta saanut »dimitteerata» enää suoraan yliopistoon. Sitä paitsi panivat vanhemmat lapsensa kehittyneen kaupan ja teollisuuden palvelukseen. Tutkimustilaisuudessa viittasivat opettajat samanlaiseen oppilasluvun vähenemiseen Vaasan ja Oulun koulussa.²

Kaksi viimeksi mainittua syytä oli Oulussakin vaikuttamassa, mutta paljon voimakkaampina kuin Porissa.

Koulukomissionin asiakirjoissa on vuodelta 1826 seuraava lausunto: »Ifrån Trivialskolorne afgå de flesta ynglingarne till handling och näringarne.»³

¹ Suomenmaa IX, s. 417.

² *Fährling*, Några grunddrag till Björneborgs skolas historia, ss. 27—28.

³ *Pärssinen*, s. 283.

2. *Sääty.*

Kun luodaan yleissilmäys eri säätyluokkiin, jotka koulussa olivat edustettuina, niin havaitsee helposti, että porvaristo on käsiteltävänä olevana aikakautena enemmistönä. Juuri erikoisesti Oulun porvaristo käytti lapsiaan tässä koulussa. Olihan siihen kirjoittautuneista oppilaista yli 50 prosenttia Oulusta kotoisin. Vuoteen 1827 saakka pysyy porvariston lasten lukumäärä pienenä verrattuna saman säädyn edustukseen koulussa myöhäisempinä aikoina. Tämä johtunee koulun olostä Raahessa. Vuonna 1828 oli porvariain lapsia koulussa 75. Vuosi vuodelta kuitenkin tämä sääty vähenee tasaisesti. Jyrkin muutos tapahtuu vuonna 1831, jolloin porvariain lasten lukumäärä vähenee 18:lla. Jos taas verrataan porvarissäädyn edustusta eri luokilla, niin havaitaan helposti, että rehtorin luokalla se on aivan pieni verrattuna pappis- ja virkamiessäätyihin, joitten prosenttiluvut 24.86 ja 25.19, kun pidetään silmällä koko koulua, ovat paljon pienemmät kuin porvarissäädyn vastaava prosenttiluku. Vuoden 1830 jälkeen porvariain lapsia oli rehtorin luokalla aivan mitättömän vähän. Tämä johtui kai siitä, ettei porvariain kannattanut lähettää poikiaan kymnaasiin lukemaan ja edelleen akatemiaan. Konrehtorin luokalla pysyi porvariain lasten lukuyhä pienempänä pappien ja virkamiesten poikain lukua. Vasta collega superiorin luokalla näyttää porvariain lasten luvun kohoaminen olevan niin suuri, että se nousee melkein virkamies- ja pappissäädyn lasten tasalle. Collega inferiorin luokalla on tämä sääty ehdottomana enemmistönä. Vielä suurempana enemmistönä on porvarissääty apologistiluokalla. Sangen monina vuosina on $\frac{9}{10}$ tämän luokan oppilaista ollut lähtöisin porvarissäädystä. Tämän tarkastelun perusteella voi tehdä sen johtopäätöksen, että porvarit antoivat enimmäkseen lapsillensa vain käytännöllisessä elämässä tarvittavat tiedot ja muutamat vielä latinaluokkain peruskurssin. Pappis- ja virkamiessäädyt ovat edustettuina koulussa melkein yhtä suurilla oppilasmäärillä. Kuitenkin on kum-

mankin oppilaslukujen vaihtelussa eroavaisuutta. Edellinen jatkuu tasaisena vuoteen 1832 saakka. Sanottuna vuonna kohoaa tähän säätyyn kuuluvain lasten lukumäärä lähes kymmenellä. Tätä nousua kestää kolme vuotta. 1835 laskee kuitenkin pappissäätyyn kuuluvain lasten luku yli kymmenellä. Seuraavina vuosina jatkuu vähittäistä laskua. Toisenlaiset nousu- ja laskusuhteet ovat havaittavissa virkamiesten lapsien lukumäärään nähden. Ne muistuttavat suuresti porvariston luvun vastaavia vaihteluita. 1827, 1828 ja 1829 virkamiesten lapsia oli eniten koulussa, ja sen jälkeen jatkuu tasaista laskua. Näyttää siltä kuin porvarit ja virkamiehet olisivat olleet enemmän riippuvaisia satunnaisista olosuhteista, kuten juuri koulun muutosta Raaheen ja vuoden 1830 kiellosta. Tämä on selitettävissä luultavasti siten, että osa virkamiehistä oli pikkuvirkamiehiä, jotka asuivat läänin pääkaupungissa Oulussa. Sen sijaan papisto asui hajallaan ympäri lääniä. Sille merkitsi vähemmän kuin muille, lähetikö se lapsensa Ouluun tai Raaheen kouluun. Siihen myöskin vähemmän koski vuoden 1830 kiello.

Jos verrataan näiden säätyjen edustusta eri luokilla, niin huomataan, että ne muodostavat enemmistön latinaluokilla, mutta ei apologistiluokalla. Viimeksi mainitulla luokalla on pappissäätyyn kuuluvia vielä vähemmän kuin virkamies-säätyyn lukeutuvia.

Talonpoikaissäädyn, johon on luettu myöskin työmiesten lapset, edustus on koulussa tuona aikakautena mitättömän pieni eli vain 4.04 prosenttia kokonaissummasta. Vielä 1830 näyttää tässä säädystä olleen innostusta kouluttaa lapsiaan, mutta juuri tuona rajavuonna laskeutuu heidän lukunsa aivan mitättömän pieneksi. Tämä muutos johtui kenties osaksi vuoden 1830 kiellosta ja osaksi niistä ankarista nälkävuosista, jotka 1830-luvulla tyrehtyttivät talonpoikain pyrkimykset korkeampaan sivistykseen.

3. *Koulun oppilasalue.*

Oulun triviaalikoulu oli ennen kaikkea kaupunkikoulu siinä suhteessa, että suuri osa koulun oppilaista oli kotoisin kaupungista. Eri vuosina kouluun otettujen luvusta oli enemmän kuin puolet Oulusta. Suuri osa oululaisista, jotka kouluttivat lapsiaan, oli kuitenkin porvarissäätyyn lukeutuvia. Monet heistä pitivät poikiaan vain apologistiluokalla tai alimmilla latinaluokilla. On siis luultavinta, etteivät oululaiset koulun varsinaisessa oppilasluvussa olleet niin suurena enemmistönä kuin oppilaitokseen kirjoittautuneitten joukossa.

Toiseksi huomattava oppilasalue oli Raahe, joka vilkkaana merikaupunkina lisäsi huomattavasti koulun oppilaslukua. Paikkakunnat, joista koulu sai huomattavimmin oppilaita, olivat meren rannikolla, jokien suissa. Tällaisia keskuksia olivat Kalajoki, Pyhäjoki, Siikajoki ja Ii. Nämä pitäjät olivat tiheimmin asuttuja. Tämä johtui taas niiden edullisesta asemasta suurten jokien suilla. Erittäinkin Kalajoki oli vielä viime vuosisadan alussa sangen laaja ja varakas pitäjä. Samoin olivat Pyhäjoki ja Siikajoki. Niistä on jälkeenpäin lohkaistu useita seurakuntia.

On todennäköistä, että myöskin nykyisten Toholamin, Sievin, Nivalan, Ylivieskan, Haapaveden, Piippolan, Kestilän ja Pyhännän alueilta on kouluun saapunut oppilaita. Näistä kolme ensin mainittua oli vielä viime vuosisadan alussa Kalajoen kappeliseurakuntina. Haapavesi oli Pyhäjoen kappeliseurakuntana. Kaikki muut olivat Siikajoen emäseurakuntaan nähden samanlaisessa alistetussa asemassa.

Oulun triviaalikoulun alue ulottui siis etelässä Kokkolan seudulle saakka. Raja kulkee sitten etelässä lääninrajaa myöten.

IX. LOPPULAUSE.

Kun luo silmäyksen Oulun kouluelämään vuosina 1822—43, niin siinä erottaa useampia eri ajanjaksoja. Vuodet 1822, 1823 ja 1824 olivat vielä kaikista palon johdosta kärsityistä

vahingoista huolimatta koululle edistyksen aikaa. Koulun rehtorina toimi Johan Höckert, joka johti koulun toimintaa Porthanin hengessä. Uudet kielet saivat huomattavan aseman koulun latinaluokilla. Vieläpä apologistiluokan lukuohjelmaakin laajennettiin samoilla aineilla. Siitä huolimatta latina säilytti valta-asemansa Oulun oppilaitoksessa. Sen jälkeen, kun Johan Höckert oli 1824 siirtynyt Pietarsaareen kirkkoherraksi, näyttää koulu taantuneen. Paitsi Höckertiä, menetti Oulun triviaalikoulu vielä toisenkin etevän sivistystyöntekijän, nimittäin Pietari Ticklénin. Näihin tappioihin olivat luultavasti syynä Oulun koulun opettajain huonot taloudelliset olot. He olivat kärsineet tulipalossa suuria vahinkoja ja sen jälkeen joutuneet matkustelemaan Raahan ja Oulun väliä. Sen lisäksi olivat epävakaisten teinirahain lisäksi annetut vuokrat rahat mitättömän pienet. Tämä johtui taas siitä, että palon jälkeen olivat kaupungissa vuokrat tuntuvasti kohonneet. Oulun kaupunki ei tukenut kouluaan taloudellisesti niin voimakkaasti kuin oli laita esimerkiksi Vaasassa. Siellä antoi kaupunki kullekin triviaalikoulun opettajalle maatilan.¹ Hämeenlinnassa oli opettajilla asuttavana neljä huonetta.²

Epäedulliset taloudelliset olot pakottivat opettajia turvautumaan sivuansioihin. Siitä taas kärsi koulutyö. Tästä, samoin kuin muistakin koululaitoksessa olevista epäkohdista, johtui, että oppilasluku koulussa väheni 1830-luvulla huomattavasti.

Kun kiinnittää huomiota erikoisesti oppilaiden säätyyn, niin tekee sen havainnon, että talonpoikaisväestö oli Oulun triviaalikoulussa sangen heikosti edustettuna. Sen sijaan olivat porvaris-, pappis- ja virkamiessäädtyt runsaammin. Toisin oli asian laita esim. Porin³ triviaalikoulussa, kuten seuraavat vertailevat prosenttiluvut osoittavat:

¹ Laurén, Wasa trivialskola, s. 249.

² Pärssinen, s. 85.

³ Prosenttiluvut Porin koulun oppilasaineksesta on laskettu Jänteren teoksessa sivuilla 156, 164, 173, 183 ja 194 olevien taulukkojen mukaan. Prosenttiluvut on laskettu 1820 ja 1843 välillä olevien oppi-

Pappissäätö:	Pori 14.35 %	Virkamiessäätö:	Pori 14.82 %
	Oulu 24.86 %		Oulu 25.19 %
Porvarissäätö:	Pori 54.01 %	Talonpoikaissäätö:	Pori 16.9 %
	Oulu 45.72 %		Oulu 4.04 %

Edellisestä huomataan, miten pieni Oulun koulussa olleiden talonpoikaislasten lukumäärä oli. Se tulee vieläkin mättömämmäksi, kun otetaan huomioon, että tuohon prosenttilukuun sisältyvät myöskin työmiesten lapset. Syynä tähän maalaisväestön vähäiseen oppikoulunkäyntiin oli osaksi koulun opetuskieli. Suurin syy siihen saattoi olla Pohjois-Pohjanmaan väestön köyhyys ja pienuus. Sen sijaan, että Porin triviaalikoulu sai oppilaansa hedelmällisen Kokemäenjoen ja Loimijoen laaksoista, tulivat Oulun koulun oppilaat huomattavasti karummilta seuduilta. Pohjois-Pohjanmaalla siis jäivät tuona aikana kansan syvät pohjakerrokset vaille korkeampaa sivistystä. Tässä suhteessa Oulun koulu ei täytännyt tehtäväänsä, mutta sen sijaan se kasvatti Juhana Wilhelm Snellmanin, miehen, joka herätti kansan laajat kerrokset pyrkimään osalliseksi korkeammasta sivistyksestä.

Iaslukujen mukaan. Käsityöläiset, merimiehet ym. ovat yhdistetyt porvaristoon, kuten on tehty laskettaessa vastaavia prosenttilukuja Oulun triviaalikoulussa.

Lyhennykset: O. K. A. Oulun kaupungin arkisto, O. M. A. Oulun maakunta-arkisto. O. S. K. A. Oulun suomalaisen keskikoulun arkisto (Oulun triviaalikoulun asiakirjat), O. Tk. A. Oulun tuomiokapitulin arkisto, R. K. A. Raahen kaupungin arkisto, V. A. Valtion arkisto.